

Vegetace a biotopy Evropy

8. Step a lesostep

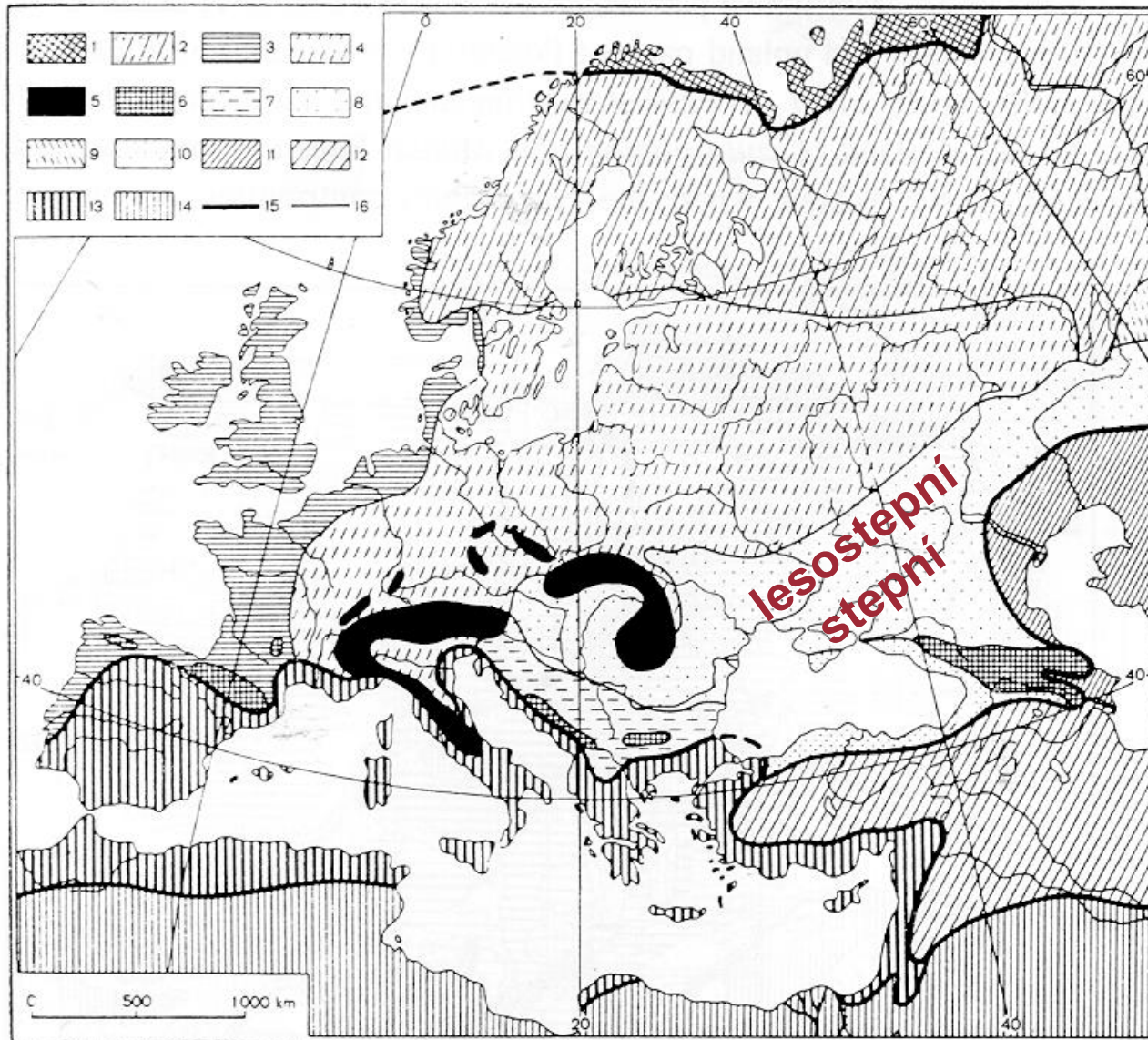
Verze 25. 9. 2020

Přednáší: Milan Chytrý
Ústav botaniky a zoologie
Přírodovědecká fakulta
Masarykovy univerzity, Brno

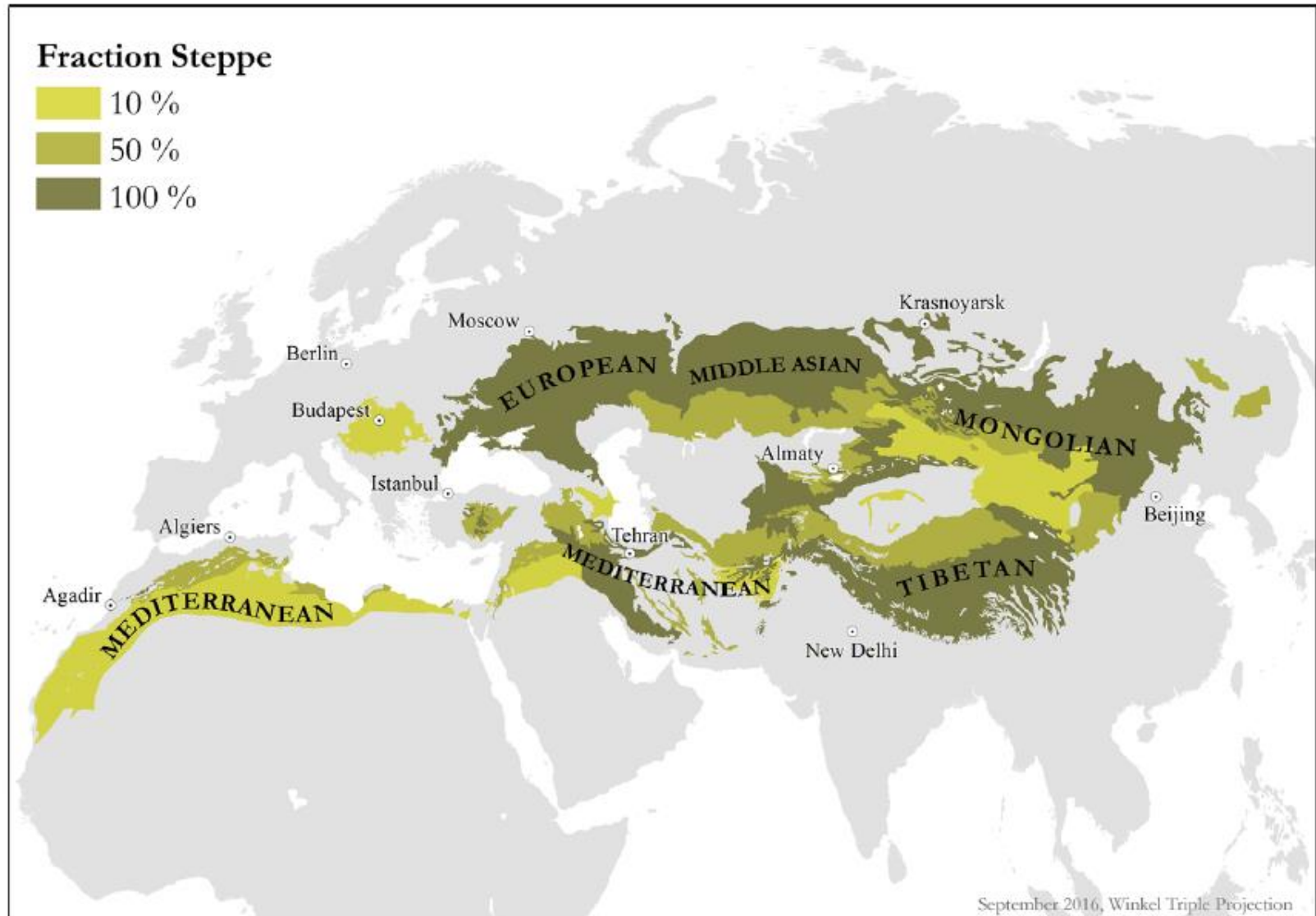
Step a lesostep

Vegetačně geografické oblasti Evropy

Step a lesostep

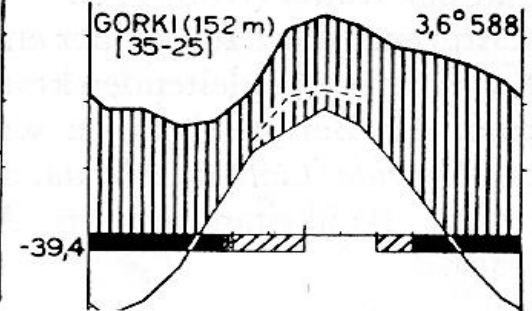
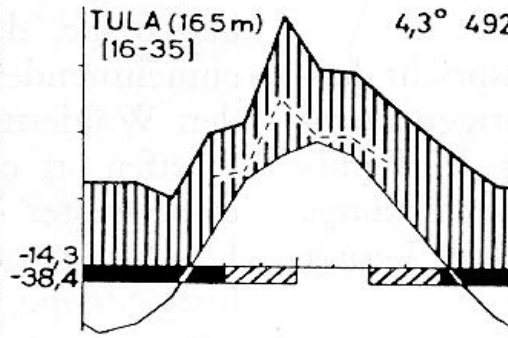
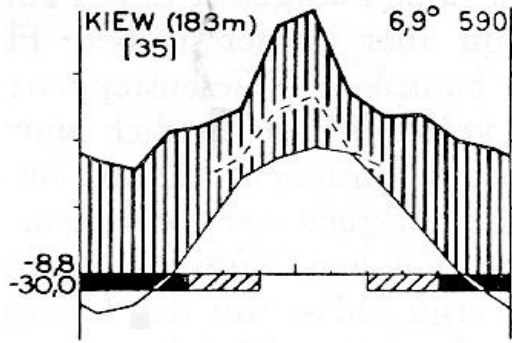
Rozsah stepního biomu v Eurasii

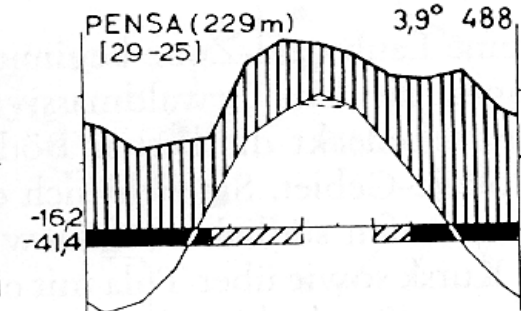
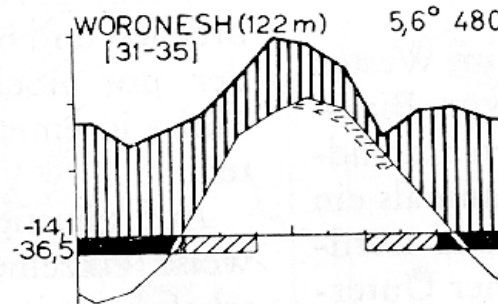
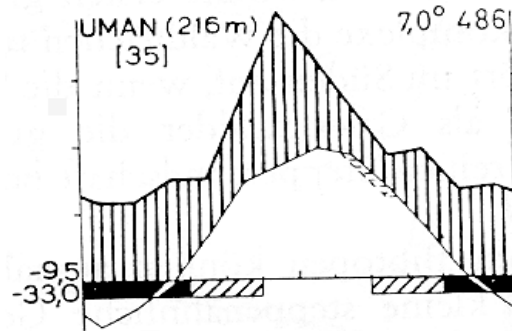
Klima

Klimadiagramy lesní a lesostepní zóny

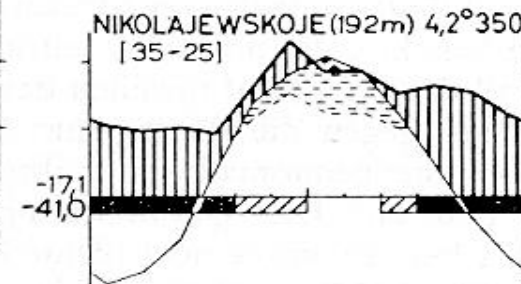
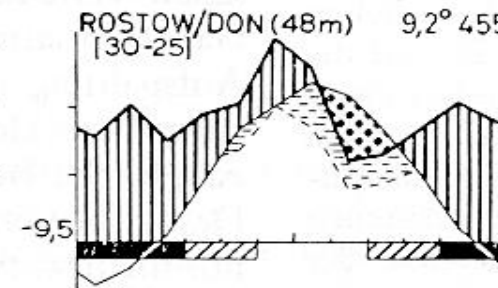
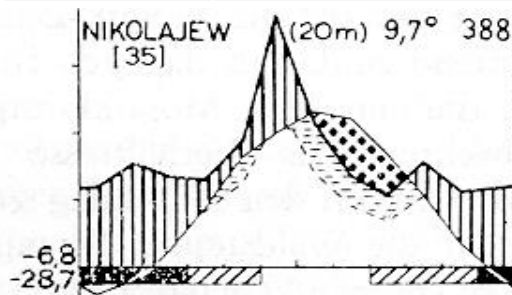
Jih
lesní
zóny

Leso-
stepní
zóna

Stepní
zóna

Ekologické faktory udržující stepní vegetaci

- **Hlavní:** sucho
- **Vedlejší**
  - silné zimní mrazy v kombinaci s mělkou sněhovou pokrývkou (< 20 cm)
  - pastva herbivorů (sajga, kulan, kůň, stepní svišť)
  - občasné požáry
  - těžké půdy – na jihu stepní zóny jsou jemnozrnnější spraše

Půdy stepní a lesostepní oblasti

černozemě

- zonální půdy
- vznikají na hlubokých, vápnatých spraších
- dva horizonty: A a C
- omezená mineralizace kvůli přerušení aktivity půdních dekompozitorů v suchém létě a chladné zimě
- vysoký obsah humusu
- humusový horizont na severu kolem 170 cm, na jihu kolem 50 cm

kaštanové půdy

- zonální typ na jih od černozemí
- vznikají na těžkých spraších v aridním klimatu

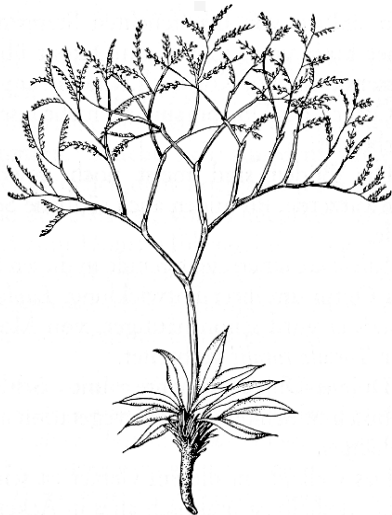

Půdy stepní a lesostepní oblasti

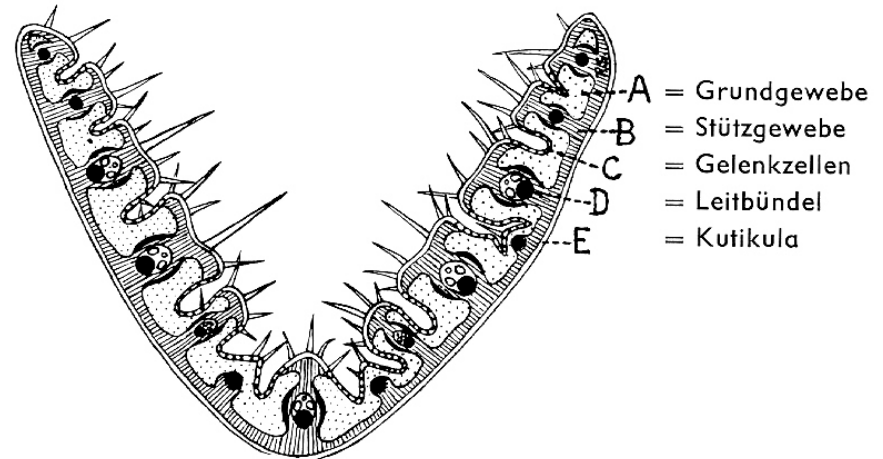
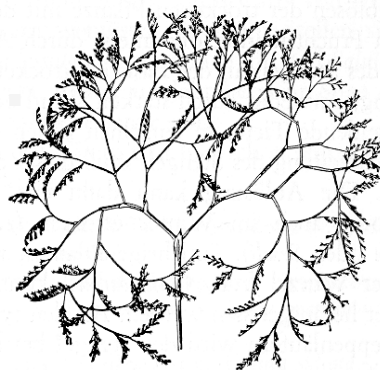

Životní a růstové formy stepních rostlin

- **trávy:** *Stipa*, *Festuca*, *Helictotrichon*, *Agropyron*, *Elymus*, *Poa*, *Koeleria*, *Phleum*
- **vytrvalé byliny:** *Artemisia*, *Asperula*, *Aster*, *Centaurea*, *Dracocephalum*, *Echium*, *Eryngium*, *Onosma*, *Salvia*, *Seseli*, *Trinia*
Adonis vernalis, *Echinops ritro*, *Filipendula vulgaris*, *Phlomis tuberosa*,
Scorzonera austriaca, *Trifolium montanum*, *Verbascum phoeniceum*
- **jarní efemeroidní geofyty:** *Bellevalia*, *Bulbocodium*, *Crocus*, *Eremurus*,
Hyacinthella, *Ornithogalum*, *Tulipa*
- **efemerní terofyty:** *Arenaria*, *Bromus*, *Ceratocephala*, *Erophila*, *Holosteum*,
Valerianella

„Stepní běžci“ (Alechin 1950)

Průřez listem *Stipa capillata*
(Braun-Blanquet 1961)

Step v Evropě během posledního glaciálního maxima

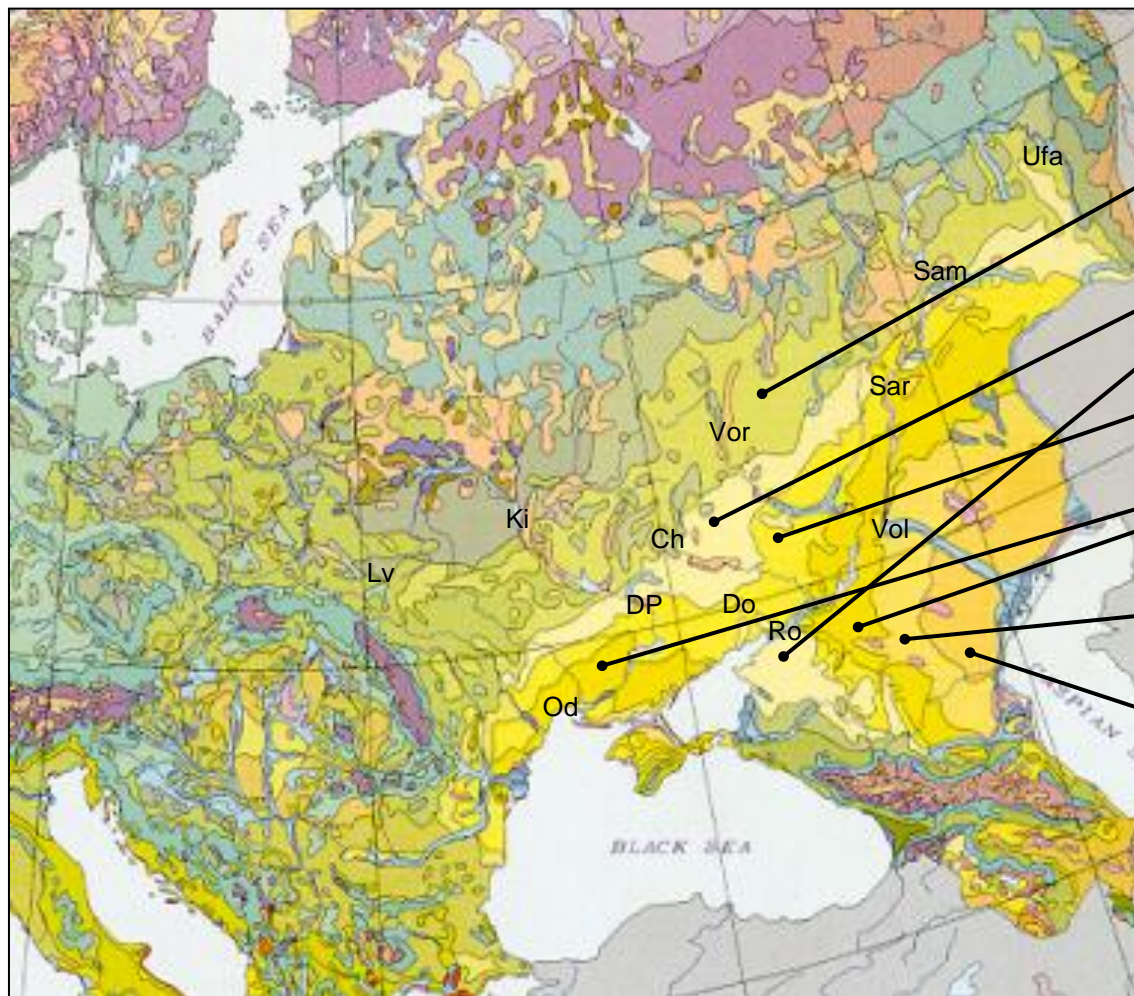
Step v Evropě během posledního glaciálního maxima

Moderní analogie: stepi v kotlinách jihosibiřských pohoří

Kurajská step, Altaj, Rusko

Zonace stepní vegetace

**lesostep: stepní
louky, luční stepi,
doubravy**

**druhově bohaté
travinobylinné stepi**

travinobylinné stepi

**druhově chudé
kavylkové stepi**

**polopouštní
pelyňkové stepi**

polopouště

Zonace stepní vegetace

Lesostep

Stepní louky a luční stepi v zóně lesostepi (*Brachypodietalia pinnati*)

Traviny: *Stipa tirsia*, *S. pennata*, *S. capillata*, *Carex humilis*, *Festuca rupicola*, *F. valesiaca*, *Helictotrichon desertorum*, *Poa angustifolia*, *Brachypodium pinnatum*

Dvouděložné: *Anemone sylvestris*, *Echium maculatum*, *Filipendula vulgaris*, *Galium verum*, *Salvia pratensis*, *Trifolium montanum*

Zonace stepní vegetace

Lesostep

Stepní louky a luční stepi v zóně lesostepi (*Brachypodietalia pinnati*)

Traviny: *Stipa tirsia*, *S. pennata*, *S. capillata*, *Carex humilis*, *Festuca rupicola*, *F. valesiaca*, *Helictotrichon desertorum*, *Poa angustifolia*, *Brachypodium pinnatum*

Dvouděložné: *Anemone sylvestris*, *Echium maculatum*, *Filipendula vulgaris*, *Galium verum*, *Salvia pratensis*, *Trifolium montanum*

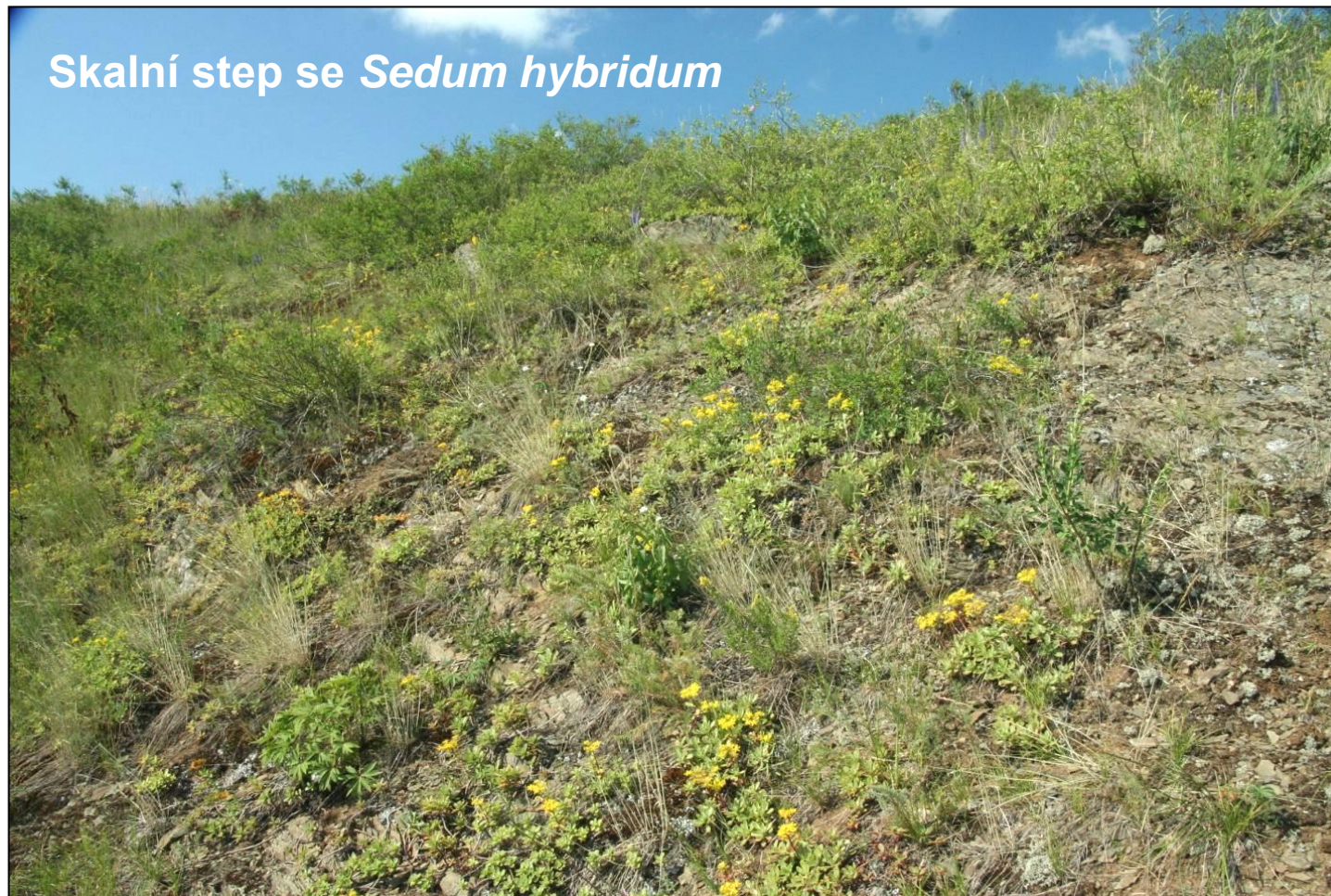

Lysa hora, Červone, Lvovska oblast, Ukrajina

Zonace stepní vegetace

Lesostep

Skalní výchozy (petrofytní stepi): *Sedum*, *Thymus*, *Teucrium*

Jižní Ural, Rusko

Zonace stepní vegetace

Lesostep

Nízké stepní křoviny (opuški, *Prunion fruticosae*)
Prunus fruticosa, *P. tenella*, *Spiraea* spp., *Caragana* spp.

Gurovka, Baškortostán, Rusko

Zonace stepní vegetace

Travnobylinné stepi stepní zóny

Festucetalia valesiaca: *Stipa ucrainica*, *S. zaleskii*, *S. lessingiana*,
Festuca valesiaca, *Agropyron cristatum*, *Salvia austriaca*, *S. nutans*

Stipa ucrainica*, *Salvia austriaca*, *S. nutans

Zonace stepní vegetace

Druhově chudé kavylové stepi stepní zóny

Festucetalia valesiaca: *Stipa ucrainica*, *S. lessingiana*,
Festuca valesiaca, *Agropyron cristatum*, *Koeleria macrantha*

Stipa lessingiana, *S. ucrainica*

Zonace stepní vegetace

Kurgany: prehistorické mohyly fungují jako refugia stepní vegetace uprostřed orné půdy

Zonace stepní vegetace

Druhově chudé kavylové stepi stepní zóny

Festucetalia vaginatae: *Festuca beckeri*, *Stipa borysthena*

Stipa borysthena

Sahy, Olešivski pisky, Ukrajina

Zonace stepní vegetace

Polopouštní pelyňkové stepi

Tanaceto achilleifolii-Stipetalia lessingianae: *Artemisia lerchiana*,
Bassia prostrata, *Stipa lessingiana*, *S. sareptana*, *Tanacetum achilleifolium*

Bassia prostrata

Zonace stepní vegetace

Polopouště

Artemisietea lerchianae: *Anabasis* spp., *Artemisia lerchiana*,
A. taurica, *Bassia prostrata*, *Camphorosma monspeliaca*,
Krascheninnikovia ceratoides, *Salsola* spp., *Stipa sareptana*

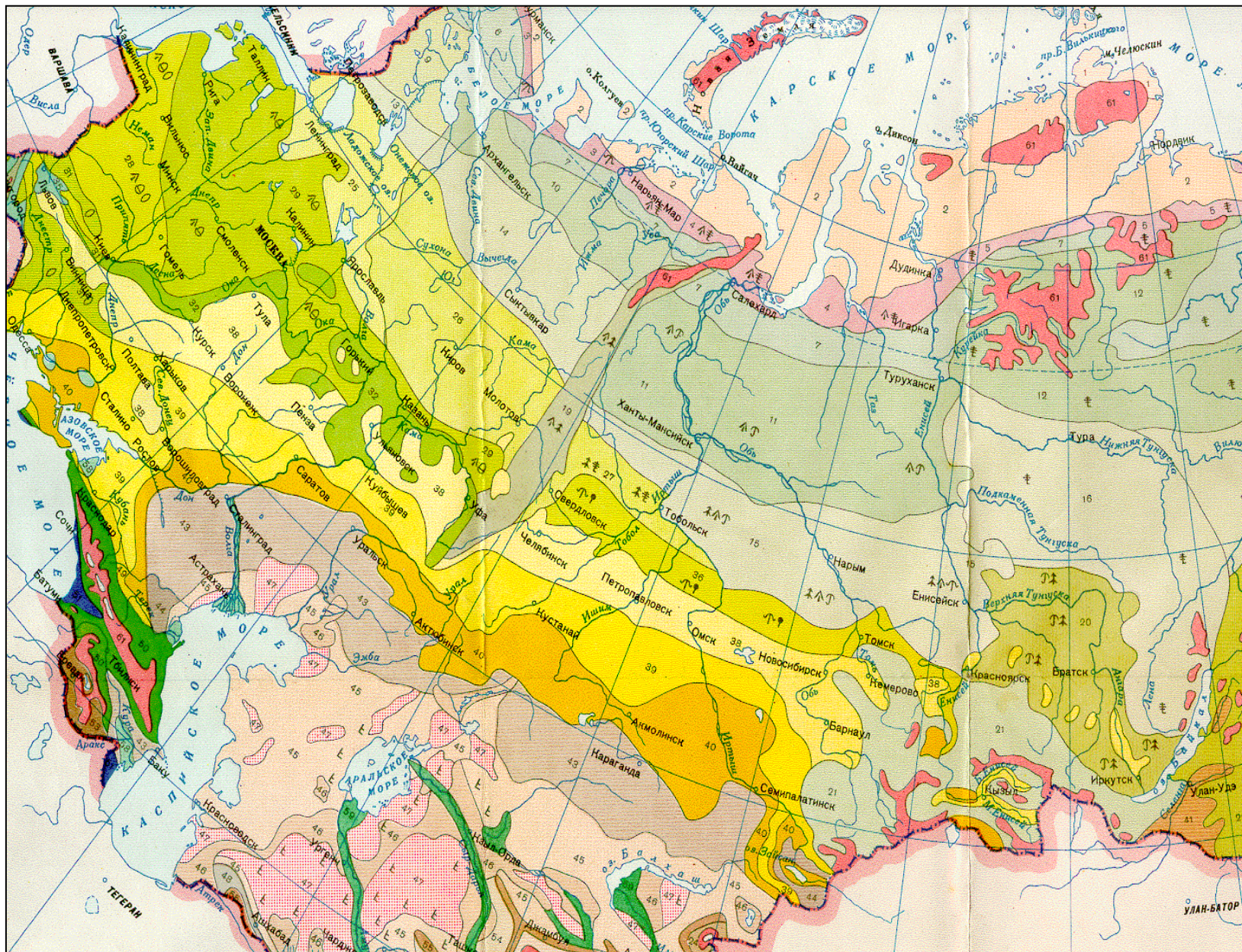
Azonální vegetace stepní zóny

Slané půdy

- **solončaky** – dvouhorizontové půdy, v předjaří zaplaveny, pak vysychají, vznikají povrchové výkvěty solí
- **slance** – tříhorizontové půdy, tvoří se na vyvýšených partiích slanisk, ionty solí nepronikají kapilárním vztlínáním až k povrchu
- **solodě** – v bezodtokých pánvích s vodou stagnující dlouho do léta (tzv. podech), sodné ionty jsou vyluhovány a nahrazeny ionty vodíku
- **vegetace**: *Artemisia santonicum*, *Camphorosma annua*, *Puccinellia* spp. (třída *Festuco-Puccinellietea*)

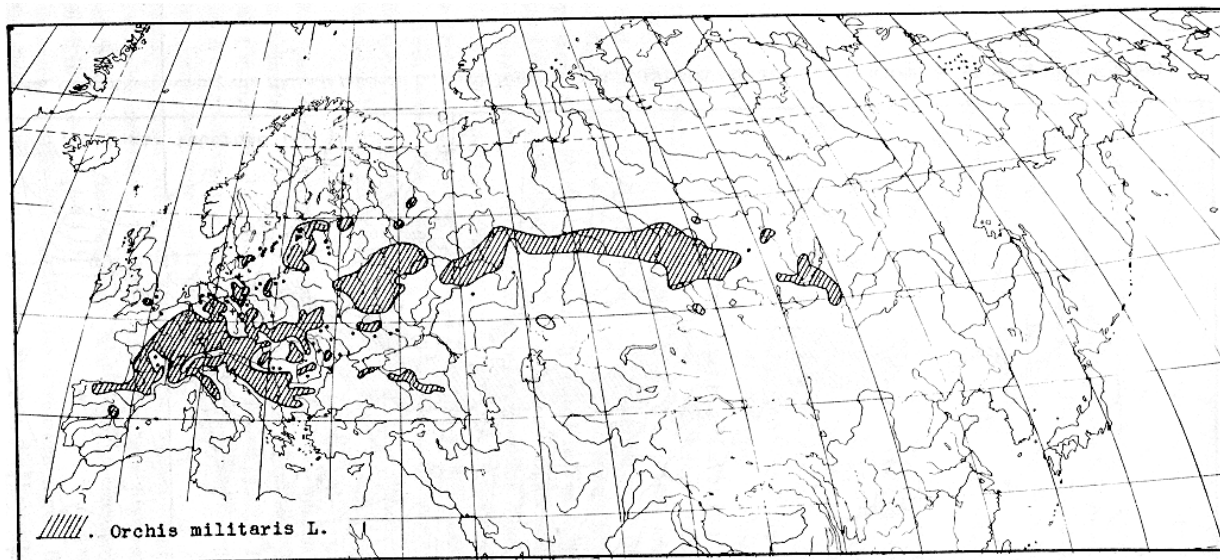
Pokračování evropských stepí v Asii

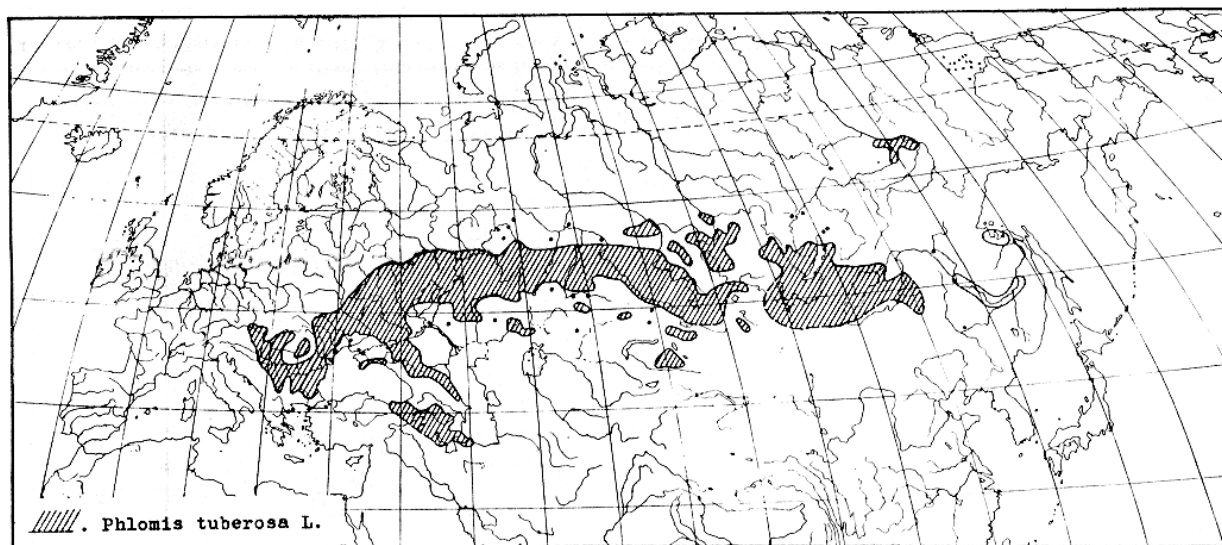
Pokračování evropských stepí v Asii

Příklady areálů eurosibiřských stepních druhů

*Orchis
militaris*

*Phlomis
tuberosa*

Eurosibiřské versus mongolsko-mandžuské stepi

Eurosibiřské stepi: *Festuco-Brometea*

- jsou tvořeny druhy s areály sahajícími od střední (až západní) Evropy po Altaj, Sajany a Bajkal

Mongolsko-mandžuské stepi: *Cleistogenetea squarrosae*

- jsou tvořeny druhy s centrálně asijskými areály s centrem v Mongolsku a severní Číně

Gusinoe ozero, Buryatia, Rusko

Lesostep

- zóna severně od stepní zóny (přibližně od Kyjeva k Jekatěrinburgu)
- Dobrudža, Valašská nížina, Velká Uherská nížina (Alföld)
- vlhčí klima než ve stepi (420–510 mm srážek)
- větší primární produkce
- hlubší a humusem bohatší černozemě
- velkoplošná mozaika lesa a stepi
  - les proniká na hrubozrnnějších půdách daleko na jih
  - step hlavně na jemnozrnnějších půdách
  - uplatňují se luční stepi a stepní louky

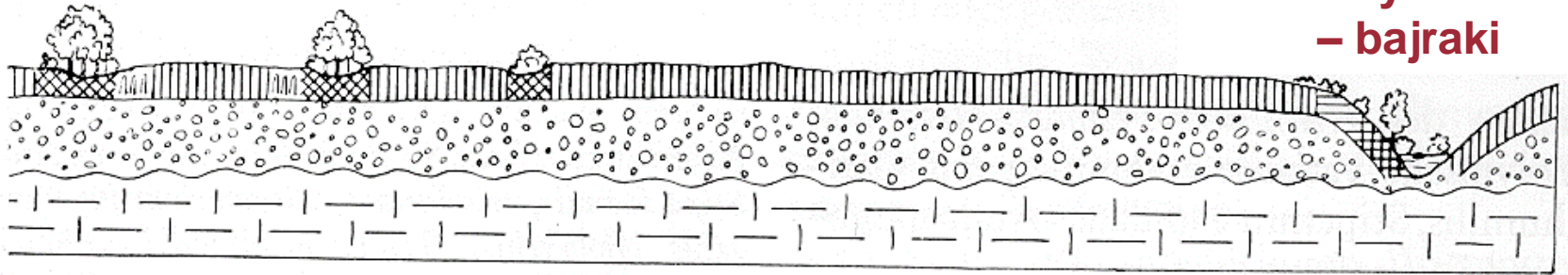

Lesostep

Mozaika vegetace v lesostepi

osikové nebo březové hájky
v terénních sníženinách – kolki

křoviny a svahové
doubravy v údolích
– bajraki

Walter 1974, *Vegetation Osteuropas*

Baškortostán, Rusko

Lesostep

Mozaika vegetace v lesostepi

Walter 1974, *Vegetation Osteuropas*

Dřeviny ve stepi a lesostepi

zóna druhově chudých kavylových a travinobylinných stepí

- křoviny v podech, např. *Caragana frutex*, *Prunus fruticosa*, *P. spinosa*, *P. tenella*, *Rosa gallica*, *Rubus caesius*, *Spiraea crenifolia*

zóna druhově bohatých travinobylinných stepí

- v podech kromě keřů také stromy, např. *Malus sylvestris*, *Pyrus communis*, *Populus tremula*, *Quercus robur*, *Ulmus minor*

zóna lesostepi

- doubravy a smíšené doubravy v mozaice se stepní vegetací

Lesostep

Mozaika vegetace v lesostepi

Expoziční lesostep

Lesní složka lesostepi

Doubravy

svaz *Aceri tatarici-Quercion*

- dominuje *Quercus robur*, na západní Ukrajině spolu s *Q. petraea* a *Q. pubescens*
- někdy příměs *Acer campestre*, *Fraxinus excelsior*, *Pyrus communis*, *Ulmus minor*
- keře: *Acer tataricum*, *Cornus sanguinea*, *Corylus avellana*, *Euonymus europaeus*,
• *E. verrucosus*
- byliny: většinou evropský geoelement, na západě také submediteránní a na východě jihosibiřský
- *Brachypodium pinnatum*, *Carex montana*, *Melica picta*, *Betonica officinalis*, *Inula salicina*, *Melampyrum nemorosum*, *Serratula tinctoria*, *Stellaria holostea*

Lesní složka lesostepi

Smíšené doubravy

svaz *Carpinion* s. l.

- zasahují do lesostepi ze severněji položených oblastí
- stromy: *Quercus robur*, *Tilia cordata*, *Acer campestre*, *A. platanoides*, *Fraxinus excelsior*, *Ulmus glabra*
- keře: *Acer tataricum*, *Cornus sanguinea*, *Crataegus monogyna*, *Euonymus europaeus*, *E. verrucosus*
- byliny: *Aegopodium podagraria*, *Asarum europaeum*, *Carex pilosa*, *Galium odoratum*, *Lathyrus vernus*, *Mercurialis perennis*, *Pulmonaria obscura*

Bory

- dominanta *Pinus sylvestris*
- v raném postglaciálu zonální typ lesní vegetace
- dnes azonální vegetační typ na píscích
- gradient od borů k listnatým lesům
  - **bor** – čistý borový les na chudých fluvio-glaciálních píscích
  - **subor** – bor s příměsí dubu v nižším stromovém patru na hlinitých píscích
  - **sugrud** – smíšená borodoubrava s *Ulmus* a *Acer*, na západě také *Carpinus*
  - **grud** – smíšené doubravy na šedých lesních půdách na spraši

Jihouralské březovo-borové lesy

- tzv. hemiboreální lesy (subtajga) – třída *Brachypodio pinnati-Betuletea pendulae*
- dominanty *Betula pendula* a *Pinus sylvestris*, místy *Populus tremula*
- zonální typ vegetace na bohatých půdách
- rostou za východní hranicí areálu široolistých dřevin (*Quercus*, *Acer*, *Tilia*, *Ulmus*)
- v podrostu množství světlomilných bylin mezofilních i stepních

Louky v lesostepní zóně

- azonální stanoviště
- výskyt druhů snášejších letní vysychání půdy
- třída *Molinio-Arrhenatheretea*, podobné svazu *Deschampsion cespitosae*

Podunajská lesostep

Valašská a Velká Uherská nížina

Podunajská lesostep

Přírodní poměry Valašské a Velké Uherské nížiny

- vyšší srážky než v ukrajinské lesostepi: 500–550 mm
- delší letní teplé období a kratší období mrazu
- méně výrazné teplotní extrémy
- celkový ráz klimatu více oceanický a submediteránní
- v půdě intenzivnější mineralizace
- A-horizont má méně humusu (3–6 % oproti 8–13 % na Ukrajině)
- klimazonální půdní typ je degradovaná černozem

Podunajská lesostep

Potenciální vegetace Valašské a Velké Uherské nížiny

sprašové tabule

- rozvolněné teplomilné doubravy (*Aceri tatarici-Quercion*): *Quercus cerris*, *Q. pubescens*, *Q. petraea*, *Q. robur*, *Acer campestre*, *A. tataricum*, *Carpinus orientalis*, *Pyrus communis*, *Sorbus torminalis*, *Tilia tomentosa*, *Ulmus minor*

jižní svahy

- patrně primární stepní bezlesí v komplexu s šipákovými doubravami (*Quercion pubescenti-petraeae*)

hlinitá stanoviště, např. svahová úpatí

- *Carpinion betuli*

aluvia řek

- měkké luhy s *Populus alba*
- tvrdé luhy s *Quercus robur*, *Fraxinus angustifolia*, *Ulmus laevis*, *U. minor*

slané půdy

- rozvolněné porosty *Quercus robur* s podrostem *Festuca pseudovina*

Podunajská lesostep

Aktuální vegetace Valašské a Velké Uherské nížiny

- orná půda
- sekundární lesní porosty s *Robinia pseudoacacia*, *Pinus nigra*, *P. sylvestris*, *Populus xcanadensis*, *Fraxinus americana*
- trávnický písčín (*Festucion vaginatae*)
- bylinná halofilní vegetace (*Festuco-Puccinellietea*)
- suché trávnické (*Festucion valesiaca*, *Cirsio-Brachypodion*)
- nízké xerofilní křoviny s *Prunus fruticosa*, *P. tenella*, *Rosa gallica*, *Spiraea media* (*Prunion fruticosae*)
- vyšší křoviny s *Prunus spinosa* a *Ligustrum vulgare* (*Berberidion*)

Podunajská lesostep

Aktuální vegetace Valašské a Velké Uherské nížiny

- křoviny s *Juniperus communis* a *Populus alba*
- dunové sníženiny, kolem písčná step svazu *Festucion vaginatae*

Podunajská lesostep

Slaniska s jednoletými halofyty na stepních jezerech

Podunajská lesostep

Slané louky na solončaku

Ujszentmargita, Maďarsko

Podunajská lesostep

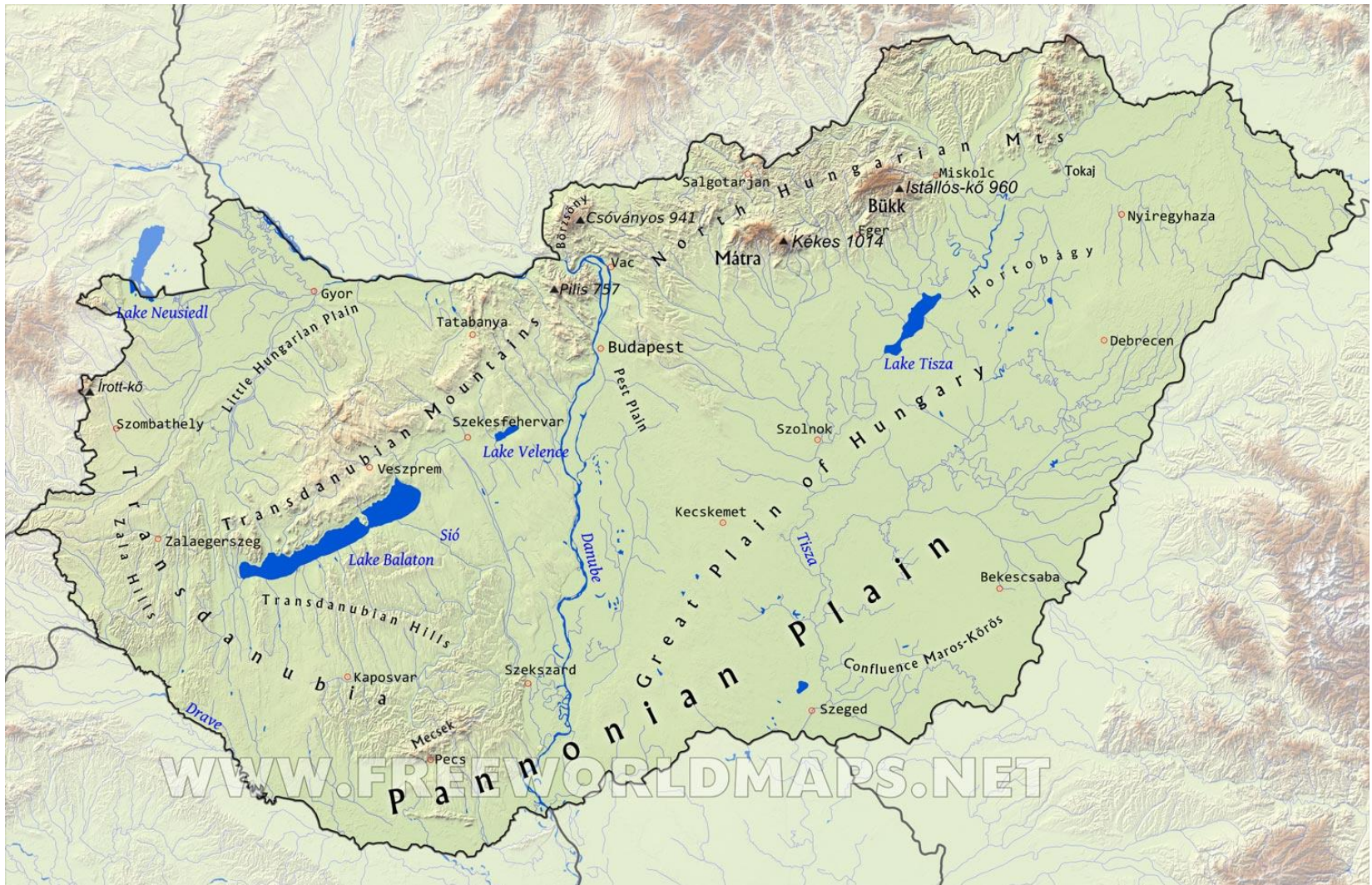
Slaná step na slanci *Artemisia santonicum*, *Festuca pseudovina*,
ve sníženinách *Camphorosma annua*

Podunajská lesostep

Maďarské stredohoří

řetězec pahorkatin a hornatin do nadmořské výšky 1015 m

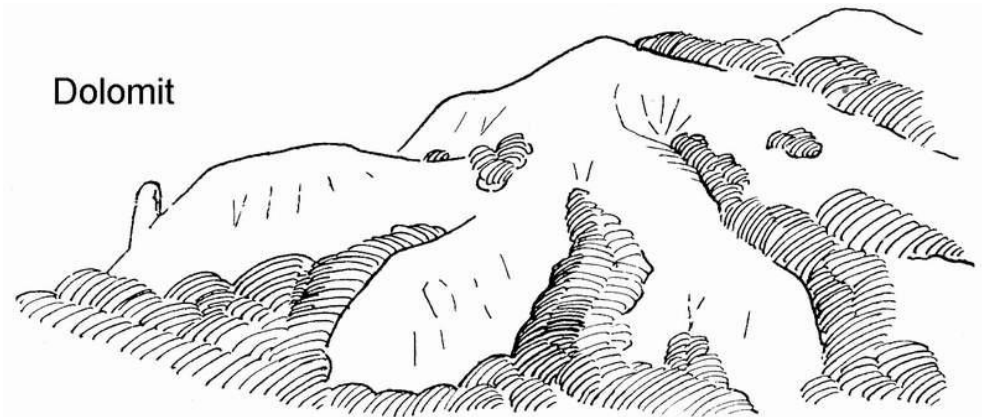

Podunajská lesostep

Maďarské středohoří

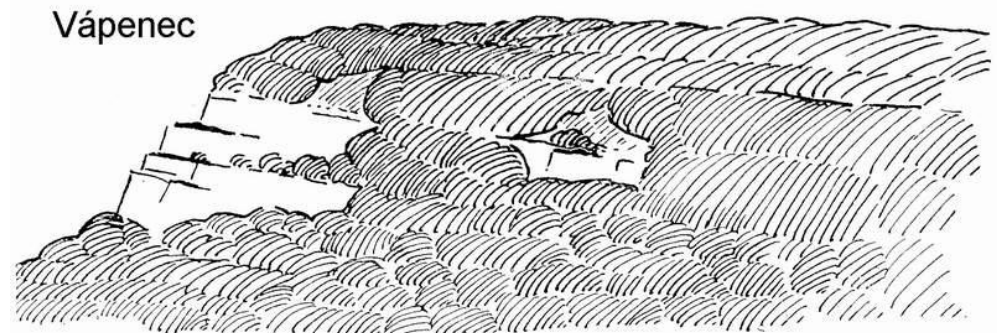
západní (zadunajská) část (Transdanubian Mountains)

- sušší a teplejší klima
- převaha dolomitů a vápenců
- významné zastoupení submediteránních a dealpínských druhů
- na stepích dolomitové endemity *Sesleria sadlerana*, *Linum dolomiticum*, *Seseli leucospermum*

východní (předdunajská) část (North Hungarian Mountains)

- vlhčí a chladnější klima
- převaha andezitů a vápenců
- významné zastoupení kontinentálních druhů

Podunajská lesostep

Maďarské středohoří

*Seseli
leucospermum*

Podunajská lesostep

Maďarské středohoří

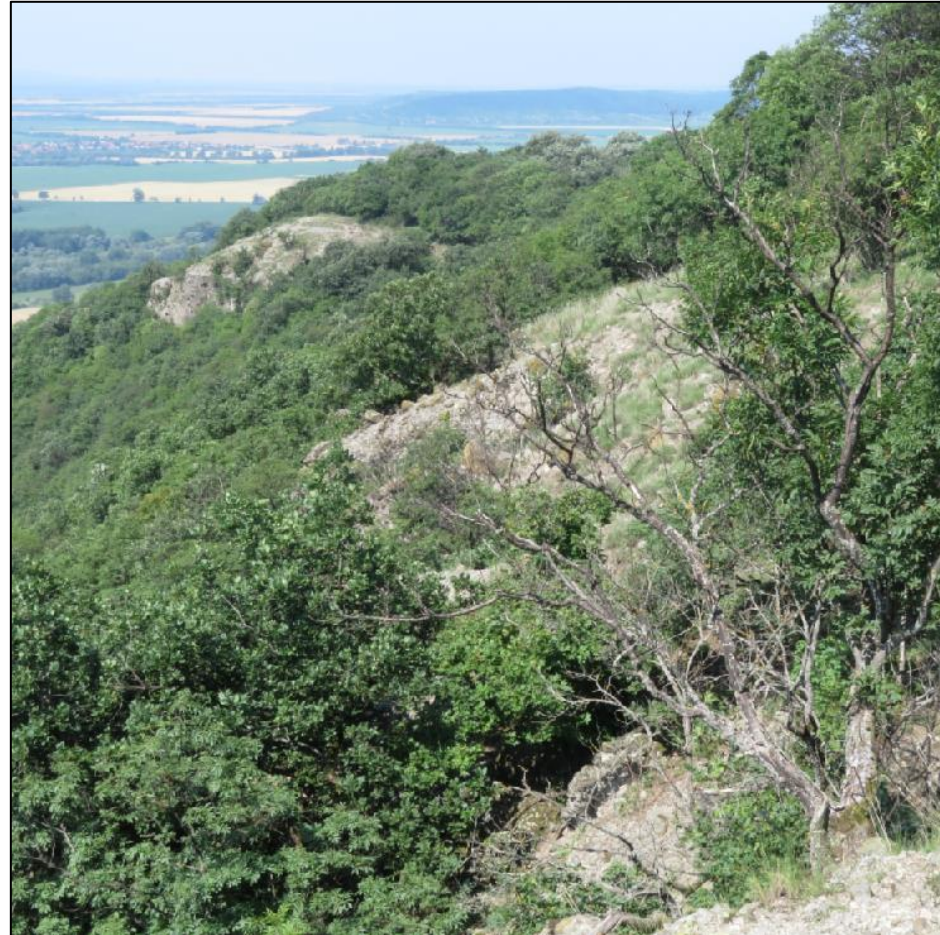
Cotino-Quercetum

Podunajská lesostep

Maďarské středohoří

- stepi na vulkanitech (hlavně andezit)
- dominuje *Festuca valesiaca*, *F. pseudodalmatica*, *Stipa capillata*

Burda (Kováčovské kopce), jižní Slovensko

Podunajská lesostep

Ösmátra teorie (Kerner von Marilaun)

- předpokládá osídlení Velké Uherské nížiny stepní flórou z refugií v severomaďarských pohořích
- alternativní teorie předpokládá imigraci z jihovýchodu

